

RECENZIO

PÉTER CSERNE – MIKLÓS KÖNCZÖL – MARTA SONIEWICKA (SZERK.):
THE RULE OF LAW AND THE CHALLENGES TO JURISPRUDENCE.
CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN FORUM FOR LEGAL, POLITICAL,
AND SOCIAL THEORY YEARBOOK (FRANKFURT AM MAIN: PL ACADEMIC
RESEARCH – PETER LANG 2014) 148.

Jogállamiság és kihívások a jogtudományban; egy konferenciakiadvány, amely a fiatal elméleti jogászok, politikatudósok és szociológusok fórumához (*Central and Eastern European Forum of Young Legal, Political and Social Theorists*)¹ kapcsolódik. Apró könyvecske, amely tematikailag töredezett, mégis figyelemre méltó. E kiadvány harmadik a közép- és kelet-európai jogi, politikai és szociológiai elméleti fórum évkönyvei sorában.² A fórum szervezésében és működtetésében több magyar kolléga is részt vett az elmúlt években, a kötet szűk körű válogatásában pedig két magyar szerző munkája is olvasható. A fórum – a kötet elején található hitvallása szerint – úgy tartja, hogy az angol nyelven folyó tudományos diskurzus főképp az angol-amerikai vagy a nyugat-európai jogtudomány diskurzusaiba kapcsolódik be, és hiányzik a közép- és kelet-európai témafelvetés.³ Ezért a fórum célja annak ösztönzése, hogy az angol nyelvet kiválóan elsajátító közép- és kelet-európai fiatal kutatók önállóan gondolják végig azt, hogy a jogtudomány és az állam- és politikaelmélet alapvető kérdései közül mi foglalkoztatja őket. Az immár hat éve folyó konferenciasorozat és a megjelent tanulmánykötetek szemléletesen mutatják be, hogyan alapozza meg kutatásait a Közép- és Kelet-Európában felnövő nemzedék, melyek azok a jogtudományi vagy más elméleti problémák, amelyeket a sajátjuknak érznek.

Szintén az előszóban olvashatunk arról, hogy az angol-amerikai és a nyugat-európai jogtudományi diskurzusokba történő bekapcsolódás igénye, az angol nyelv készség szintű használata, illetve mindemellett a nemzeti és a regionális sajátosságok értelmezése generációs feladat, főként a fiatalabbakat érintő kihívás. Éppen ezért a fórum is felvállaltan a fiatal kutatókhoz, oktatókhoz fordul, és a kötet az elméleti érdeklődésű kutatók munkáját mutatja be.⁴

A kötet öt elkülöníthető részből áll, követve a konferencia tematikáját. A klaszszikusok újraértelmezése során Tattay Szilárd arra vállalkozik, hogy a természetjog és a természetes jogok fogalmának összekapcsolódását újból vizsgálat alá

¹ Részletes információkért lásd: www.cee-forum.org.

² A két korábbi kiadvány: CSERNE Péter – KÖNCZÖL Miklós (szerk.): *Legal and Political Theory in the Post-National Age. Selected Papers Presented at the Second Central and Eastern European Forum for Legal, Political and Social Theorists* (Frankfurt am Main: Peter Lang 2011); Miodrag A. JOVANOVIĆ – Bojan SPAIĆ (szerk.): *Jurisprudence and Political Philosophy in the 21st Century. Reassessing Legacies* (Frankfurt am Main: Peter Lang 2012).

³ CSERNE PÉTER – KÖNCZÖL MIKLÓS – MARTA SONIEWICKA (szerk.): *The Rule of Law and the Challenges to Jurisprudence. Central and Eastern European Forum for Legal, Political, and Social Theory Yearbook* (Frankfurt am Main: PL Academic Research – Peter Lang 2014) 9.

⁴ CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (3. lj.) 9–10.

vegye.⁵ A szerző szerint a természetes jogok eszméjének természetjogi fogantatása olyan evidenciának tűnik, amit valószínűleg kevesen kérdőjeleznek meg. Természetjog és természetes jogok viszonya azonban eszmetörténeti szempontból nem egyértelmű. Noha a kapcsolat leírására számos tudományos elmélet született, az alapvető viták a mai napig fennmaradtak. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a természetjog és a természetes jogok eszméinek összekapcsolódása bizonyos értelemben szükségszerű volt-e a nyugati politikai és jogi gondolkodás történetének meghatározott időszakában, illetve, hogy e két fogalom között organikus, esetleges, vagy éppen egymást logikailag kizáró kapcsolat áll-e fenn. Tattay következtetése, hogy természetjog és a természetes jogok kapcsolatának vizsgálatakor az eszmetörténettel foglalkozók előszeretettel hanyagolták el a skolasztika virágkorának tekintett 13. század és a modern természetjog kezdetének tekinthető 17. század (Aquinói Szent Tamás és Hugo Grotius) közötti időszak beható vizsgálatát. Tattay arra mutat rá, hogy e három és fél évszázad kiemelkedő fontosságú a természetes jogok eszméjének kialakulása szempontjából,⁶ hiszen a természetjog és a természetes jogok fogalma szükségszerűen nem is kapcsolódik össze, és nem is válik el egymástól.

Verena Risse a kötet második tanulmányában arra tesz kísérletet, hogy a jog és a kikényszeríthetőség kanti koncepciójának feltárásával⁷ mutasson rá arra, hogy a jogállamiság fogalomrendszere a nemzetközi jogra is alkalmazható abban az esetben, ha nem ragaszkodunk az egyes modern államokban kiérlelt jogállam-fogalmakhoz.⁸ A materiális és a formális jogállamiság értelmezésének elméleti gyökereihez kell visszatérnünk azért, hogy kimutassuk, milyen módon lehet érvényes a jogállam-felfogás a nemzetközi jogrend esetében. Risse Kant elméletét feldolgozva három koncepciót vezet le az előbbiekből: a jogok materiális védelmén alapuló, a nép által adott felhatalmazást középpontba helyező, és a jogvédelemre alkalmas eljárások megteremtésére fókuszáló legitimációs elképzelések. Azt állítja, hogy mindhárom értelmezés igazolható Kant segítségével, és mindhárom koncepcióval bizonyítható, hogy a jogállamiság fogalma alkalmazható és követelményként meg is fogalmazható, a nemzetközi jogra vonatkozóan is. A jogállamiság elvárásait tekintve persze kis különbséget hoznak magukkal e különböző levezetések. Az egyéni felhatalmazásokon alapuló kikényszeríthetőséghez kötött jogállamfogalom, illetve a jogok védelmét előtérbe helyező jogállamfogalom egyaránt inkább globálisan működő teória (tehát minden állami és nemzetközi hatalomra egyaránt igaz), míg az eljárási felfogás (a jogok védelmére alkalmas eljárások és intézmények megteremtésének kötelezettsége) speciális a nemzetközi jogot tekintve, mivel a nemzetközi jogi intézményrendszerre vonatkozik.

⁵ TATTAY Szilárd: „The Relationship of Natural Law and Natural Rights: Organic, Contingent, or Logically Contradictory?” in CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (3. l.).

⁶ Tattay számos ponton támaszkodik Brian Tierney e témában írt tanulmányának gondolatmenetére és érveire. Lásd BRIAN TIERNEY: „Natural Law and Natural Rights: Old Problems and Recent Approaches” *The Review of Politics* 2002/3. 389–406.

⁷ IMMANUEL KANT: *The Metaphysics of Moral* [ford. Mary J. GREGOR] (Cambridge: Cambridge University Press 1991).

⁸ VERENA RISSE: „International Coercion and the Requirement of an International Rule of Law” in CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (3. l.).

A kötet második része metodológiai kérdéseket feszeget. Goran Dajovic írása⁹ arra kérdez rá, hogy mi a jogtudomány tárgya. Érdekes-e ragaszkodni ahhoz a felfogáshoz, amely a jogtudomány feladatát elsősorban olyan koncepciók felállításában látja, amelyek hozzájárulnak a jog jelenségének megértéséhez, és persze a jog mint fogalmi rendszer megteremtéséhez egyaránt. Luka Buzarin azt vizsgálja,¹⁰ hogy a társadalmi jogtudat, a percepció vizsgálata valóban segíti-e a jog megértését, mint ahogyan azt egyes szerzők, pl. Brian Leiter sugallják.¹¹ Buzarin újraértelmezi Leiter koncepcióját, azt hangsúlyozva, hogy az analitikus jogelméletet valójában nem kérdőjelezi meg olyan mértékben az új irányzat, mint ahogyan az első látásra tűnik. Az analitikus jogelmélet *a priori*, elméleti koncepciók felállítását igénylő módszertana összeegyeztethető az *a posteriori*, empirikus elemzésekkel.

A kötet harmadik részében, melynek címe „a jogi érvelés és az objektivitás” egy tanulmány olvasható. Lidia Rodak az objektivitás fogalmát, illetve e fogalom valódi funkcióját úgy világítja meg, hogy megvizsgálja azt, hogy a bírói gyakorlat ténylegesen miként használja ezt a fogalmat, továbbá legitimációs érvként hogyan jelenik meg az ítékezésben.¹² Rodak arra jut, hogy az objektivitás valójában egy jogi érv, amellyel mint nyilvánosan működő érveléssel lehet fogadtatni az adott bírósági döntést. Az objektivitásról szóló tanulmány szervesen összekapcsolódik a kötet negyedik részével, amely olyan szempontból központi is tekinthető, hogy három tanulmányt is tartalmaz. Központi azonban ez a rész abból a szempontból is, hogy a három (az előző fejezettel kiegészülve) négy tanulmány egymással párbeszédben világítja meg a bírászkodás és az alkotmánybírászkodás alapvető mechanizmusait és legitimációs létkérdéseit jogtudományi és államelméleti szempontból egyaránt.

Rodak problémafelvetéséhez kapcsolódóan Tilen Štajnpihler is általában a bíróságok működéséhez kapcsolódó problémáról szól, nevezetesen azt kutatja, hogy a bíró által alkotott joggal szemben mutatott ellenállás a kelet-közép-európai országokban elméletileg megalapozottnak tekinthető-e.¹³ A szerző szerint általában a demokráciára és a hatalommegosztásra szoktak hivatkozni a bírói alkotott jog elismerésének elutasításakor, ám a tanulmány szerint nem megalapozottan. A hatalommegosztással és a demokrácia-elméletekkel nem igazolható, hogy a precedensek megalkotása és az ezekre történő következetes hivatkozás valójában a tiltott szférába tartozó bírói alkotott jognak tekinthető akkor, ha az egyszerű meggyőző erőnél nagyobb jelentőséget tulajdonítunk a precedenseknek.¹⁴ Kovács Ágnes arról ír, hogy az aktív alkot-

⁹ Goran Dajović: „The Subject Matter of Jurisprudence” in CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (3. lj.).

¹⁰ Luka Buzarin: „Is «Naturalised» Methodology in Legal Theory Helpful?” in CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (3. lj.).

¹¹ Brian Leiter: *Naturalising Jurisprudence* (New York: Oxford University Press 2007).

¹² Lidia Rodak: „Objectivity as Coherence in Practical Discourse” in CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (5. lj.).

¹³ Tilen Štajnpihler: „Within Democracy’s Reach? Revisiting Some Objections to Judge-made Law” in CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (3. lj.).

¹⁴ A magyar szakirodalomban a precedensek bírói gyakorlatban betöltött szerepéről legújabbban Zódi Zsolt kutatását kell megemlíteni. Zódi Zsolt: „A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben” *MTA Law Working Papers* 2014/1; jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf.

mányossági felülvizsgálat hogyan igazolható.¹⁵ Állítása szerint az alkotmánybírósgok helyzete azért egyedülálló, mert sajátos igazolási potenciállal bírnak, a „*public reason*” feltárására alkalmasabbak, mint a törvényhozó hatalom.

Az utolsó tanulmány ebben a fejezetben Krzysztof J. Kaleta írása, amely szintén az alkotmányossági felülvizsgálat demokratikus legitimitációját vizsgálja. Rosanvalon¹⁶ legitimációs elméletéből kiindulva azt veti fel, hogy a posztmodern demokratikus államokban az alkotmánybírósg hatásköre nem csak azért vált elfogadhatóvá, legitimmé, mert az alkotmánybírósgok hatékonyan valósították meg az alkotmányos értékek védelmét és az alapjogvédelmet, hanem azért is, mert interakcióban tudtak maradni az alkotmányok forrásával, a néppel.¹⁷ Ez azt jelentette, hogy hatékonyan tudtak reagálni a közjogi diskurzusban megjelenő érvekre, és a különböző véleményeket be tudták építeni és meggyőzően tudták értékelni az érvelésükben. Ily módon ténylegesen létrehozták az egyes államok alkotmányos identitását. Kaleta felhívja a figyelmet arra, hogy a párbeszéd azonban csak úgy valósulhat meg, ha olyan alkotmányos identitás alakul ki, amelynek alapja a szabad véleménynyilvánítás bátorítása és védelme, illetve a vélemények intézményes becsatornázása a döntéshozatali rendszerekbe.

Lidia Rodak Dworkinra hivatkozva kiindulópontnak tekinti, hogy a jog objektívítása már régen meggyökeresedett felfogás.¹⁸ Ebből ered, hogy minden bírói szerv, így az Alkotmánybírósg döntéshozatalával kapcsolatban is megfogalmazódik az objektivitás igénye, azaz, hogy egy-egy olyan fogalmi rendszer jöjjön létre, amelynek használatával a döntések tartalma előre kalkulálható. Az Alkotmánybírósg feladatkörében az indítványok által felvetett kérdések elbírálása azonban alapvetően mérlegelésen alapuló megítélést igényel. A mérlegelés az alkotmánybíráskodás során szinte minden eljárási és érdemi kérdés esetében felmerül. Az objektivitás mint jogi érv célja, hogy az ún. mérlegelés elvégzéséhez is valamiféle előre kiszámítható és meghatározható fogalmi rendszer alakuljon ki.¹⁹

Kovács Ágnes gondolatmenete is Rodak feltevésével cseng egybe. Álláspontja szerint az Alkotmánybírósg döntéseinek legitimitása nem az autoritásból fakad. Ha úgy tesszük fel a kérdést, hogy igazolható-e egy alkotmányos demokráciában az a feltételezés, hogy az alkotmánybírósg, a kiválasztottak majd jobban meg tudják ítélni az alkotmányos kérdéseket, főképp az alapvető jogok tartalmáról szóló dilemmákat, mint a nép, vagy mint a választott képviselők, akkor valószínűleg tévedünk. Más fogalmakkal operálva, de lényegileg Rodákhoz hasonlóan Kovács is azt hangsúlyozza, hogy az elvégzett alkotmányjogi érvelés, az „objektivitás” a valódi legitimációs adu, tehát az átlátható és közérthető, logikus fogalmi rendszer

¹⁵ Kovács Ágnes: „A New Trend in the Debate on Justifying Judicial Review: Considering the Benefits of Judicial Reasoning” in CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (3. l.).

¹⁶ Pierre ROSANVALON: *La légitimité démocratique. Impartialité, réflexivité, proximité* (Paris: Seuil 2008).

¹⁷ Krzysztof J. KALETA: „Between Reflexivity and Effectiveness: Dilemmas of the Democratic Legitimacy of Constitutional Justice” in CSERNE–KÖNCZÖL–SONIEWICKA (3. l.).

¹⁸ Ronald DWORKIN: „Objectivity and truth: You’d better believe it” *Philosophy and Public Affairs* 1996/2. 87–139.

¹⁹ RODAK (12. l.) 72.

használata. Az alkotmánybírók felelőssége arra terjed ki, hogy olyan érvrendszereket alakítsanak ki, melyek kiállják a nyilvános érvelés próbáját, nem részrehajlók, és nem használnak olyan érveket, amelyek a nyilvános vita keretei között nem használhatóak.²⁰ Egy döntés objektív igazolása a jogban azt jelenti, hogy logikus és kimerítő érveléssel támasztották alá.²¹ Tilen Stajnpihler szerint a jogi dogmatika alkalmazása a precedensrendszerhez hasonlóan működik. A bíróságok döntéseinek legitimitációját keresve nem feltétlenül és kizárólag az eljárási, államszervezeti, hatalommegosztási kérdéseken kell törnünk a fejünket, hanem elsősorban a döntések tartalmi meggyőző erejét kell számba vennünk.²²

A bíráskodás és az alkotmánybíráskodás alapvető legitimitációs kérdéseit vizsgáló négy tanulmány egységesen megalapozza vagy megerősíti Rawls azon tételét – a műre Kovács Ágnes tanulmánya explicit is hivatkozik –, hogy az alkotmánybíráskodás az egyetlen olyan alkotmányos intézmény, amelynek semmi más nincs az eszköztárában, mint az alkotmányos érvelés. Azonban az alkotmányos érvelésnek a politikai és a társadalmi diskurzust alapvetően befolyásoló ereje van.²³

A kötet utolsó fejezetében található két tanulmány büntetőjoggal és büntetőpolitikával foglalkozik. Mind a két tanulmány rámutat arra, hogy az alkotmányos demokráciában hogyan verseng egymással a hatékony rendvédelem érvrendszere a jogok és szabadságok retorikájával. Mojca M. Plesnicar, ahogyan azt a tanulmánya címe jelzi, arra kérdez rá, hogy valóban el kell-e távolítani a büntető igazságszolgáltatást a politika látóköréből, illetve valóban a politika és a közvélemény nyomásának tudható-e be a büntető igazságszolgáltatás büntető jellegének fokozódása.²⁴ A szerző szerint ez a retorika félrevezető, mert nem veszi számításba, a ténylegeshez képest eltúlozza a büntető jelleg valódi mértékét, illetve annak szükségszerűségét a büntető igazságszolgáltatás működésében. A fejezet második tanulmánya Sabina Zgaga tollából azt a jelenséget vizsgálja összehasonlító és alkotmányjogi kontextusban a szlovén jogban, hogy a bűncselekmények feltárására adott, nyomozásra vonatkozó állami felhatalmazás hogyan szivároog át a jog más területeire, például a határellenőrzés vagy a vámellenőrzés szabályozására.²⁵ A szerző amellett érvel, hogy annak ellenére, hogy az alkotmányos büntetőjog már számos garanciális szabályt fogalmazott meg az állam nyomozati tevékenységére vonatkozóan, figyelembe véve a személy belső autonómiájából fakadó követelményeket, a határvédelemmel kapcsolatos szlovén szabályok egyes alapvető jogok aránytalan korlátozását valósítják meg, hiszen ezekben az esetekben a nyomozás célja más, mint a büntetőjog által szabályozott esetkörökben.

Mi az, ami összefogja a kötetet, a vállalkozást? A tény, hogy mindegyik tanulmány alapkérdéseket feszeget, és az összes tanulmány elolvasása közelebb visz minket ahhoz, hogy megértsük, miről szól a jogtudomány, illetve az azzal szorosan

²⁰ Kovács (15. l.) 111.

²¹ Rodak (12. l.) 74.

²² Stajnpihler (13. l.) 97.

²³ John Rawls: *Political Liberalism* (New York: Columbia University Press 1993) 235.

²⁴ Mojca M. Plesnicar: „Shielding Criminal Justice from Politics” in Cserne–Könczöl–Soniwicka (3. l.).

²⁵ Sabina Zgaga: „Introduction of Criminal Law Powers in Other Legal Procedures: A Convenient Bypass for Obtaining Evidence?” in Cserne–Könczöl–Soniwicka (3. l.).

összefüggő államelmélet. A kötet tehát a céljának megfelelően alapozó jellegű. Sok tanulmányon számon kérhető még, hogy a rendkívül érdekes kérdésfeltevést követően a kidolgozás vázlatos marad. Külön értéke a kötetnek, hogy a bevezetőben említett dicséretes autonómia nem jelenti azt, hogy a szerzők ne viszonyulnának kimerítően az angol-amerikai vagy éppen a nyugat-európai jogirodalomhoz, illetve ne tennének tanúbizonyosságot arról, hogy munkájukkal párbeszédbe szeretnének kerülni ezzel a jogtudománnyal. A bevezetőben említett hangsúlyok csupán azt jelentik, hogy a kelet-közép-európai országok fiatal kutatóinak az elméleti problémák terén is fel kell tárni a sajátos történelmi és társadalmi fejlődésből fakadó egyedi problémákat, és jó, ha ezekre reflektálnak a munkájukkal. Ezt a kötet maradtalanul és érdekfeszítően, gondolatébresztő módon teszi meg.

Gárdos-Orosz Fruzsina*

ZÓDI ZSOLT: JOGI ADATBÁZISOK ÉS JOGI FORRÁSKUTATÁS.
GÉPEK A JOGBAN (BUDAPEST: GONDOLAT 2012) 224.

E recenzió tárgya a hazai jogtudományi irodalom egy témájában és megközelítésében is nagyon érdekes és újszerű munkája. Zódi Zsolt a MTA TK Jogtudományi Intézetének kutatója a számítástechnika és a jogélet találkozásának egy speciális, de annál gyakorlatibb pontját térképezi fel: a jogi adatbázisok szerepét a jogi forráskutatásban. Az angolszász szakirodalomban „*legal research*” néven ismert kutatási terület elsősorban egy, a gyakorló jogászok munkája során felmerülő problémával foglalkozik. Ezt röviden úgy fogalmazhatnánk meg, hogy hogyan találhatjuk meg a mindennapi jogi problémákat megoldó jogszabályokat (*common law* országokban: precedenseket), és ezt hogyan segíthetik elő a számítógépek. A könyv nem foglalkozik a tudományos jellegű jogi forráskutatással, elsősorban a gyakorlati jogéletre koncentrál, néhol külön kiemelve az ügyvédek perspektíváját, amely üdítő jellegzettség a jogirodalom bíró-központúságához képest.

Bár látszólag nagyon „földhöz ragadt”, technikai jellegű problémáról van szó, a szerző jelzi, hogy a kérdésnek komoly jogelméleti jellegű vonatkozásai is vannak. Azzal a látszólag egyszerű tevékenységgel, hogy beírjuk a CompLex Jogtárba vagy a LEXIS-be az adott jogi problémára vonatkozó keresőszavunkat egy sor (elő)értelmezési és kategorizálási feladatot hajtunk végre. A jogi forráskutatás egyik kulcsa a megfelelő kérdések vagy keresőszavak megfogalmazása a keresőprogram számára.

A könyv négy nagyobb részből áll. Az első nagy fejezet a jogi forráskutatási tevékenység elméleti-filozófiai hátterét vizsgálja. A második fejezet a számítógépekkel megtámogatott jogi forráskutatás és a jogi adatbázisok elméleti-technológiai tör-

* Tudományos munkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1014 Budapest, Országház utca 30.
E-mail: orosz.fruzsina@tk.mta.hu.

ténetét mutatja be, főként a terület egyesült államokbeli alakulására koncentrálva, majd ennek fényében vizsgálja azt, hogy mi történt a huszadik század második felében az európai kontinentális jogrendszerek országaiban. A harmadik fejezet a jogi adatbázisok működéséről szól, és arról, hogy a számítógépek látszólagos omnipotenciája milyen korlátokkal rendelkezik az emberi gondolkodáshoz képest, és ennek milyen következményei vannak a számítógépes keresésekre. A negyedik fejezet már ténylegesen a jogi forráskutatással foglalkozik, külön alfejezetet szánva a jogi kutatás fázisaira.

Az első fejezetben a szerző Gadamer elméletét felhasználva azt vizsgálja, hogy hogyan épül fel a jogi tudás: három területet különít el: az episztémét (az elméleti tudást), a technét (mint mesterségbeli tudás) és a phronésziszt (mint gyakorlati-erkölcsi érzéket). Ezek közül a számítógép a jogászai munka technikai részét tudja segíteni, és nincs is olyan fázisa a jogászai munkának, amelyet ne lehetne a számítástechnika eszköztárával segíteni vagy helyettesíteni.

E fejezet egyik legérdekesebb gondolatmenete a hermeneutikai kör gondolatához és a számítógépes keresőfelületek alkalmazásához kapcsolódik, ahol a szerző amellet érvel, hogy egy sikeres számítógépes kereséshez szükség van valamilyen előzetes elképzelésre, az ügyre vonatkozóan. Hiszen a megfelelő keresőszavak beírása (a jó kérdés megfogalmazása) jó eséllyel olyan keresési eredményeket produkálhat, amely közelebb visz minket a konkrét ügy eldöntését segítő jogszabályhoz vagy precedenshez. Ezen túl Szabó Miklós nyelvi átfordítás elmélete alapján szükséges a konkrét ügyet olyan nyelvi formulákra fordítani, amelyek elősegítik a releváns jogi szövegek megtalálását.

A második nagy blokkban főként az amerikai jogi adatbázisok létrejöttét és a körülöttük felmerült elméleti vitákat mutatja be a szerző, amely nagyon alapos, és kellőképpen szemlélteti, hogy miért volt fontos a *computer assisted legal research* az Egyesült Államokban, és miért használták teljesen másképpen a számítástechnika adta lehetőségeket a jogi forráskutatásban a kontinentális jogrendszerek. A fő különbséget Zódi abban látja, hogy az Egyesült Államokban a tömegesen „gyártott” jogi precedensek mennyisége miatt létrejött egy olyan corpus, amelyet csak megfelelő kulcsszámok (*key numbers*) alapján csoportosított ügytípusokra bontással lehetett kezelni. Azonban ezek az ügycsoportok nem olyan szigorú, logikus dogmatikai szabályok szerint jöttek létre, ahogyan a kontinentális jogrendszerek kodifikált jogában láthatjuk. Mivel a kontinentális jogrendszerekben a joganyag nem olyan nagy és exponenciálisan növekvő, mint a precedens jogi rendszerekben, a jogszabályok átláthatóbbak, de a jogalkotó szervek folyamatos tevékenysége miatt a számítástechnika eszköztárának és így a számítógépes jogi adatbázisoknak a fő funkciója a jogszabályok naprakész változatának megállapítása, vagy egy meghatározott időpontban a hatályos jogszabályok megismerhetősége.

A harmadik fejezet legérdekesebb része az emberi és a számítógépes jelfeldolgozás különbségeiről szól, amely szorosan összefügg az adatbázisok felállításával és azok használatával. Zódi amellet érvel, hogy ahhoz, hogy a megfelelő szövegeket megtaláljuk a számítógépes keresőprogramokkal, szükséges az adatbázisokban megfelelő szövegmanipulációs előmunkálatokat vagy szövegfordításokat végezni,

hogy a program megtalálja a legadekvátabb szöveget az elének kerülő konkrét jogi problémára. Ez abból adódik, hogy a számítógép mindig két féle jelet ismer fel: „igen-nem”, „1” és „0”, így a keresés egy bonyolult duális párokon keresztül haladó folyamat, amely fokozatosan szűkíti le a teljes szöveges adatbázist számunkra pár releváns törvényhelyre, precedensre (vagy bírósági ítéletre a kontinentális jogrendszerben). Így az általunk begépett kereső kifejezést először a gép lefordítja magának matematikai kóddá, ez alapján – egy szabályt követve – megtalálja az adatbázisban a megfelelő szöveget, amelyet számunkra a matematikai kódból lefordít egy szöveges jelösszességre, amelyet jogszabályként érzékelünk.

Az utolsó nagy fejezet a számítógéppel támogatott jogi forráskutatás természetét mutatja be. Ennek során egymást követő gyakorlati tevékenységek sorozataként láttatja ezt a tevékenységet, és ami külön kiemelendő, hogy azt nem bírói, hanem elsősorban ügyvédi szemszögből vizsgálja. Ezzel az egész kutatás sajátos retorikai és a felek érdekeit elősegíteni kívánó jellege is előtérbe kerül, amit mindenképpen helyesnek gondolok, mert ezzel jól mutat rá a szerző arra, hogy szemben a természettudományokkal, a jogi vita egyrészt gyakorlati tevékenység, másrészt nem önmagukért kutatjuk a jogszabályokat, hanem azért, hogy problémákat oldjunk meg.

Az ügyvéd „egy diffúz, jól-rosszul elmesélt és dokumentált életbeli problémával” (184. o.) találkozunk, amelyet először le kell fordítania egyfajta jogi történeté, majd ezen a jogász metanyelven megfogalmazott történetből kiindulva, az előismereteinek és előítéleteinek megfelelően kezdi el keresni a jogi adatbázisokban az esetre vonatkozó jogszabályhelyeket. Az előismereteink és a kutatásunk irányát meghatározza a perbeli helyzetünk (hiszen az ügyvéd elsősorban azt kutatja, hogy milyen jogszabályok segíthetik az ügyfele pozícióját és perbeli céljait), másrészt a per folyamán reagálnia kell a másik fél által előcítált jogi szövegekre, vagy azokra a szövegekre, amelyekre feltehetően hivatkozni fog.

Nagyon érdekesnek és izgalmasnak találtam, hogy ha így tekintünk a jogász tevékenységre, akkor ugyanannyira autoritásokat (tekintéllyel rendelkező szövegeket) citálunk a bíróságok előtt, ahogyan a skolasztika korában is vitatkoztak a jogászok, filozófusok és teológusok,¹ bár Zódi Zsolt erre nem tesz utalást. Zódi szerint – szemben a hagyományos jogi szemlélettel – így a jog autoritativ szövegek szövevédeke, amelyek normativitása és autoritása között fokozatbeli különbségek vannak, és a szövegek normatív ereje nem fix „igen-nem” kódokkal leírható, hanem esetről estre változó (186. o.). A szerző szerint a jogász tevékenység egy többpólusú hermeneutikai körben mozog, mert nem csak a kutató és a szöveg van jelen, hanem a jogi vita többi résztvevője is formálja és alakítja a jogszabályokra és magára az ügyre vonatkozó olvasatunkat.

A szerző szerint nem kell kidobnunk az értelmezésemélet kánonjait, hanem a hatásmechanizmusait kell másképpen vizsgálni. Nem egy átlátható és kezelhető szövegmenyiséggel dolgozunk, hanem „egy szüretlen, a számítástechnika mate-

¹ FRIVALDSZKY János: „A glosszátorok és a kommentátorok jogász érvelése” in FRIVALDSZKY János (szerk.): *A jogi gondolkodás mérföldkövei* (Budapest: Szent István Társulat 2012) 73.

matikai logikájával, vagy az adatbázis-szerkesztők és információmenedzserek alacsony absztrakciós fokú rendszerezésével feldolgozott szöveghalmazal, amelynek koherenciáját a megbízója érdekei, az ellenfele cselekedetei és a többi szöveg értelmezése alapján magának kell megtalálnia.” (205. o.) A jogász tudás ebben a rendszerben csak előzetes gondolati keretekkel és a jogász „előítéleteink” orientáló szerepével segíthet minket, mert a jogászok azok, akik tudják, hogy ebben a szöveghalmazban hogyan kell elindulni, hogy jó eséllyel meglegjünk a számunkra ideális (az ügy számunkra kedvező eldöntését elősegítő) jogi szöveget.

Mindenképpen előremutató és különleges könyvet kell üdvözlőnk Zödi Zsolt művében, amely a hazai szakirodalomban témáját és megközelítési módját tekintve is újszerű, és reményeim szerint talán új diskurzust indíthat el a szakmán belül, mert a jelenlegi hazai és nemzetközi trendek a jogi autoritások és szövegek mennyiségi expanzióját vetítik előre. Zödi tesz rá utalásokat, hogy az angolszász és a kontinentális jogrendszerek közeledése hatással van az adatbázisokra, és így a jogi forráskutatás problémáira. Itt hiányoltam az utalást az Európai Unió Bíróságának ítéleteire, amelyek bár nem precedensek, a gyakorlatban mégis így működnek, és nem kell sokat várnunk arra, sőt talán már el is érkeztünk oda, hogy az ítéletek mennyisége olyan átláthatatlan legyen, hogy csak megfelelő jogkereső adatbázisokkal leljük meg az uniós jog helyes értelmét.

Ami kérdés, és lehet, hogy csak a kódex-fetisiszta kontinentális jogász beszél belőlem, hogy az uniós jogi szövegek mennyiségi növekedését és az ebből támadó zavarokat kezelendő, nem kell-e egyszer visszacsatolásként egységbe foglalni és rendszerezni a szétszórt jogi véleményeket? Vagy eljön a jogász tevékenység egy új kora, amikor a mindennapi jogi vitáink azon múlnak, hogy a jogász és az általa használt keresőprogram milyen ügyesen találja meg a legkülönbébb autoritativ szövegeket, amelyeket felhasználva majd elegáns retorikai manőverekkel győzelemre viszi az ügyet? Ha ez lesz az irány, és ebbe belenyugszunk, akkor lehet, hogy le kell számolnunk pár régi ideánkkal, mint jogbiztonság, a jogrendszer átláthatósága és talán még a jogi és politikai diskurzus, illetve vita különlemésége is.

Kevevári István*

* Doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 1088 Budapest, Szentkirályi utca 28–30.
E-mail: kevevari.istvan@hallgato.ppke.hu.

A SZERKESZTŐSÉGBE ÉRKEZETT KÖNYVEK

Az Állam- és Jogtudomány Szerkesztősége örömmel fogadja a Szerkesztőséghez eljuttatott recenzíós példányokat. A beérkezés nem jelenti automatikusan recenzio közlését, de a Szerkesztőség mindent megtesz, hogy a köteteket eljuttassa a megfelelő recenzensekhez. Örömmel várjuk recenzensek jelentkezését is. Határozott vállalás esetén a kért kötetet eljuttatjuk a leendő szerzőhöz. Amennyiben kötetekkel és recenziókkal kapcsolatban bármilyen kérdése lenne, azt az ajtrec@tk.mta.hu címen jelezheti.

FEKETE Balázs – H. SZILÁGYI István – NAGY Tamás (szerk.): *Iustitia mesél* (Budapest: Szent István Társulat 2013) 238.

FISS, Owen M.: *Megosztott liberalizmus. A szólásszabadság és az államhatalom sokféle arca* (Budapest: Complex 2013) 246.

FODOR László: *Környezetjog* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó 2014) 317.

HORVÁTH M. Tamás: *Jelenségek a városi kormányzás köréből* (Budapest-Pécs: Dialóg Campus 2013) 279.

KOLTAY András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon. Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel* (Budapest: Complex 2013) 630.

LÁNCOS Petra Lea: *Nyelvpolitika és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban* (Budapest Pázmány Press 2014) 295.

MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: *Név és jog. A névviselés jogi szabályozásának fejlődése Magyarországon* (Budapest: Gondolat 2013) 302.

SOMODY Bernadette (szerk.): *Alapjogi bírászkodás - alapjogok az ítélkezésben* (Budapest: L'Harmattan 2013) 194.

SZABÓ Sarolta: *A bécsi vételi egyezmény, mint nemzetközi lingua franca. Az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei* (Budapest: Pázmány Press 2014) 340.

A BETŰTÍPUSRÓL

Az Állam- és Jogtudomány betűtípusa a Kner Antikva. Ezt a betűtípust a huszadik század elejére jelentős hazai műhellyé fejlődött gyomai Kner-nyomda a tízes évek elején választotta standard betűjének.

A betű eredeti neve Lipcsei Egyetemi Antikva (*Leipziger Universitäts Antiqua*), melyet Kravjánszki Róbert digitalizált, és tiszteletből Kner Antikvának nevezte el. Kner Imre így írt kedvenc betűjéről: „[...] ezt a betűt választottuk tipográfiai stílusunk alapjául. Alkalmassá tette erre eléggé semleges karaktere [...] Ennek a betűnek semmi idegenszerű jellege nincs, nagyon alkalmas magyar szöveg szedésére, s teljes, jól kiépített család áll belőle rendelkezésre, amelynek egyes fokozatai eléggé egyenletesen helyezkednek el a papiros síkján.” (Kner Imre: *A könyv művészete*, Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó 1972, 237.)

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

Az Állam- és Jogtudomány a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének folyóirata. Fórumot biztosít az állam- és jogtudományi kutatások eredményeit közlő tanulmányoknak és ismertetőket ad közre a közelmúltban megjelent kiadványokról. Az évente négy számot megjelenítő orgánium az akadémiai doktori eljárás szempontjából a magyar folyóiratok számára meghatározott legjobb minősítéssel rendelkezik.

A kétszeresen is anonim lektorálás rendszerében a Szerkesztőség minden közlésre benyújtott kéziratról beszerzi két lektor véleményét. A Szerkesztőség a kézirat befogadásáról vagy elutasításáról, valamint a lektori véleményekről (anonimizált formában) tájékoztatást ad a szerzőknek. Ezt követően a szerző a mű hagyományos és elektronikus formában történő közzétételének (más számára történő átengedésének) kizárólagos jogait átruházza az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetére.

A kéziratok beküldésekor kérjük megadni a feltüntetni kívánt tudományos fokozatot, munkahelyi beosztást, munkahelyet és annak címét, valamint a szerző e-mail címét. A megjelentetni kívánt kézirat terjedelme a tanulmány rovatban minimum egy szerzői ív [40.000 n (karakter)], maximum két szerzői ív (80.000 n), recenzió esetén pedig minimum negyed szerzői ív (10.000 n), maximum egy szerzői ív (40.000 n). A tanulmány rovatban megjelentetni kívánt cikkhez kérjük, mellékeljenek egy maximum 2500 n terjedelmű magyar nyelvű rezümét. A szerkesztőségi irányelvek szerint a folyóiratban megjelenő recenziók röviden ismertetik a mű felépítését és főbb téziseit, elhelyezik azt a szakirodalom kontextusában, utalnak annak újításaira a meglévő írásokhoz képest, valamint – az erényekre és a hiányosságokra egyaránt rámutatva – értékelik a művet és továbbgondolják a szerző megállapításait.

A kéziratoknak (és az azokban szereplő jogszabályi és jogirodalmi hivatkozásoknak) meg kell felelniük azoknak a formai követelményeknek, amelyeket a folyóirat internetes felületén (<http://jog.tk.mta.hu/ajt>) közzétett útmutató tartalmaz. A recenziók a tanulmányokra irányadó hivatkozási mintát követik, azzal az eltéréssel, hogy az ismertetett mű oldalszámait a főszövegben jelenítendő meg, a következő minta szerint: (28. o.).

A kézirat megküldésével egyidejűleg a szerző köteles nyilatkozni arról, hogy a cikk (magyar nyelven) más orgánumnál még nem jelent meg, és ilyen célból nem is nyújtja/nyújtotta be. A kétszeresen is anonim lektorálás rendszerére tekintettel kéziratukat olyan formában is küldjék el, amelyből kihagyják nevüket, intézményi hovatartozásukat, e-mail címüket, valamint az önazonosító idézeteket és hivatkozásokat (pl. „saját korábbi tanulmányomban lásd bibliográfiai adatok”). A tanulmányokat tartalmazó két dokumentumot (pl. szerzőneve.doc[x], illetve „szerzőneve_anonim.doc[x]”) szövegfájl formátumban kérjük eljuttatni az ajt@tk.mta.hu, a recenziókat pedig az ajtrec@tk.mta.hu e-mail címre.

A Szerkesztőség

Ár: 950 Ft.

Évi előfizetési díj: 3800 Ft.